

IN-NAĦĦAL

Kemm tagħtik x'taħseb garra naħal!

Garra b'għonqha dejjaq bħal ta' flixxkun, jew kaxxa b'xaqq moħxon sebghì ż-żgħir, bil-Malti, id-dar fejn iġhammar in-naħal tissejjaħ *gabsála*, mitluqa x'aktar f'rokna ta' dura jew wara l-ħajt ta' grejbeċ, bħal ħaġa minsija, biex ma tagħtix fil-għajn, taraha miżgħuda bi qtajja' kbar ta' naħal diehel u ħiereġ bla heda, matulek ja jum, għax ma'nżul ix-xemx in-naħal jingabar u jistrieħ. F'tit huma dawk li jieqfu jħarsu lejn miġbħa u lejn it-titjir tan-naħal, kif jidhol, kif johroġ, il-fejn jiġbed, kemm jitbiegħed, fuqhiex jieqaf, għaliex, xi jġib miegħu u għalfejn.

Bosta għorrief dahlu bir-ruħ u l-ġisem biex jitgħallmu sewwa l-ħajja u d-drawwiet ta' dan id-dud imbierek li, bla ma ħadd għallmu, iġħaddi ħajja laktar sabiħa u ta' fejda kbira għalih u għal min jieħu ħsiebu. Dak li jafu l-lum fuq in-naħal insibuh miktub f'kotba ħoxnin bl-ilsna kollha mill-aħjar kittieba; u fihom x'taqra tassew dawn il-kotba u fihom x'titgħallmu u x'tifhem fuq id-dehen ta' dudu daqs nitfa li l-Mulej għoġbu jagħni biex juri l-kobor ta' ħiltu u biex jaqd l-bniedem li jrid jidhol għat-torbija ta' dan id-dud.

Billi m'lux qrajt xi ħaġa fuq il-ħajja tan-naħal ridti niġbor dak li deherli li bih nista' nħajjar lil xi ħadd jaqra x'jingħad fuq dan id-dud.

Barra milli jagħmel il-għasel u x-xama', in-naħal jagħmel ħaġa wisq aktar meħtieġa, iżewweg il-fjuri.

Għax mhux kull warda ta' xitla jew ta' sigra trabbi weħidha ż-żerriegħa, hemm ward magħmul minn xniexel im-għobbija bi trab isfar (pollen) li jgħaqqad iż-żerriegħa tal-fjur mara, u oħrajn li ma għandhomx minn dat-trab.

In-naħal biex isoff iż-zokkor mill-qiegħ tal-warda jiġbor max-xaġħar ta' ġismu minn dak it-trab isfar u meta jmur fuq warda li hi nieqsa minn dan it-trab dakkari, jitgħabbar b'dak li jinħtieġ u hekk iż-żerriegħa titrabba u tagħqad. Hawn ħafna sigar li jgħinu l-biedja u jiswew mhux ftit għall-bniedem bħalma huma l-langas, it-toffieħ, iċ-ċirasa, li mhux kollha għandhom fjuri rġiel bit-trab isfar. Li ma kienx in-naħal għal dawn is-sigar kieku frott tagħhom ma niklux, jew nieklu ftit wisq. Ara kemm tiswa ż-żjara tan-naħal lil dawn il-fjuri li ma jistgħux jiddakkru ħlief min-naħal jew minn dud żgħir ieħor, żunżan, dubbien, nemus u x'naf jien!

In-naħal li naraw ħiereg mill-ġarra donnu kollu xorta waħda, iżda m'hux hekk.

In-naħal li jmur fuq il-ward jiġbor iz-zokkor huma kollha nisa. Ir-raġel ma jaħdimx u tista' tgħid jiekol batal.

Ix-xogħol fil-*ġabsála* jsir min-nisa biss, huma jidhlu mgħobbija biz-zokkor u bit-trab isfar li jintrafa' fi rkejjen għalih għax jingħagen u jittiekel maz-zokkor. Biz-zokkor jinzaqqu d-dudiet malli joħorgu mill-fosdqa, għal tnax-il-jum, sa ma jrabbu l-ġwienah. Meta n-naħla titrabba u ttir għall-ġbir taz-zokkor u tat-trab isfar ħadd aktar ma jaħseb fiha, hi taħdem, tinkedd, u tixjeħ ma ddumx, u mas-sitt ġingħat m'hix tajba aktar għax-xogħol.

Ferħ naħal, li donnu xorta waħda, hu magħmul minn eluf ta' ħaddiema nisa, u minn qabda rġiel li qegħdin biex iżommu n-nisel. Naħla ftit akbar mill-oħrajn, għal biċċa kbira ta' għomorha ma toħroġ qatt mill-ġabsála. Din nafuha bhala *doqqajsa*, jew sultana tal-ferħ. Din ma tindaħal xejn max-xogħol li jsir fil-ġarra u dmirha biss li tbid u tkabbar il-ġens tan-naħal. Qabel ma tiżzewweġ tbid, iżda minn dan il-bajd tax-xebba jfaqqsu biss naħal irġiel (*dakar*) Is-sultana tiżzewweġ meta titlaq biex trawwem ferħ naħal ġdid. Tagħżel għal jum it-tieg għodwa xemxija tar-rebbiegħa u tittajjar kollha ferħana qalb ix-xitel u l-ward. Għal warajha jitolqu n-naħal irġiel li tkun, biex ingħid hekk, waslet seghethom. Meta d-doqqajsa taħtar id-dakar li jgħodd għaliha, dan jersaq ħafif għal magħha u t-tieg isir fl-ajru, bla telf ta' żmien. Il-hena tal-għarus qasira kemm tista' tkun, għax malli ż-żwieġ isir l-imsejken jintelaq u jmut.

Id-doqqajsa ma tiflef xejn meta tormol għax fiż-żmien qasir taż-żwieġ tkun ġabret ġewwa fiha dak li jinħtiġilha u meta tasal fejn għandha trawwem il-ferħ il-ġdid tkun tista' taqbad tbid u mill-bajd, minn dak il ħin il quddiem ifaqqsu nisa ħaddiema għal tlieta jew erba' snin bla ma targa' tiltaqa' qatt ma' raġel ieħor.

Għal l-ewwel ma tbidx wisq id-doqqajsa imma ma ddumx ma taqbad tbid ma' l-1,500 bajda kull jum.

Dan il-bajd mitluq fiċ-ċelel tax-xama' jieħdu ħsiebu ħafna mill-ħaddiema.

Meta l-bajd ifaqqas, in-naħal li għandu ħsieb it-torbija tal-frieħ jibqa' jżoqqhom għal tnax-il-jum sa ma jibda jrabbi sewwa l-ġwienah, għax wara dan iż-żmien id-dud jaħsbu għal rashom.

Meta n-naħal isib li jrid irabbi doqqajsa ġdida, jagħżel bajda li jidhirlu hu u malli din tfaqqas idur bil-ferħ wisq aktar milli jdur bl-oħrajn. L-ikel ikun aħjar minn tal-bqija għax waqt li naħla mara trid tinzaqq għal wieħed u għoxrin jum, id-dogqajsa tissaħħaħ fi ħmistax-il-jum. Aktar minn doqqajsa waħda ma jistax ikun hemm fil-ġarra għax in-naħal jisfratta jekk tidher oħra.

Is-sultana tibqa' tajba għal aktar minn tliet snin imma malli tixjeħ sewwa jkollha titbiddel.

Jekk sultana oħra tidhol f'ġarra mrawma, iż-żewġ nisa jaħbtu għal xulxin u l-ġlieda tispicċa bil-mewt ta' waħda minnhom. Għad li mad-daqqa ta' għajn in-naħal kollu jix-xiebah, min jafhom sewwa jagħraf malajr li kulħadd imsawwar għalih.

Id-dogqajsa, nitfa akbar minn-naħla oħra, għandha xedaq bis-snien u l-oħrajn ma għandhomx, ma għandhiex f'saqajha keffa fejn tarfa' t-trab bħall-ħaddiema, in-niggieża tagħha milwija u mielsa u għalhekk ma hix tajba għall-ġlied. Fil-ġarra is-sultana ma tafx tagħmel xejn ħlief tbid.

In-naħla ħaddiema għandha fiex iġġorr it-trab, għandha niggieża bil-garġi u għalhekk meta tniggeż il-laħam ma tistax taqlagħha aktar għax jekk taħbat toħroġha tqatta' msarinha u tmut. Fix-xeħda, in-nisa sejr in-dejjem, meta ma jkunux iġġorru jaħsbu biex inadddu x-xeħda, għax l-indafa jhobbuha wisq; ifarfru, jikinsu, irewħu bi ġwinħajhom, sew biex jagħtu n-nifs lill-frieħ meta johorġu mill-fosdqa, sew fis-sħana meta ċ-ċelel iridu l-ħawa, sew meta z-zokkor li jġibu ikun niedi wisq, biex jixxuttawh, u meta tiffaċċa tixxiqa fix-xama' malajr iqalftuha biż-żafur li jagħmlu huma. Oħrajn ikarkru 'l barra weraq li jdaħħal ir-riħ, dud barrani, naħal li jmut fix-xeħda u dak kollu li ma għandux għax joqgħod fin-nofs. Minn dak li jieklu jsajru x-xama' u l-għasel u jkattru ċ-ċelel u jimlewhom bil-għasel, kollox huma.

In-naħla raġel, jew *id-dakar* qiegħed biss biex, meta hemm il-ħtieġa, idakkar lil xi ħaddiema iżda mhux tajjeb għal ebda xogħol ieħor u għad li jgħix ma' l-oħrajn, tista' tgħid jiekol batal. Hu u la għandu xewka biex jilqa' l-għadu u lanqas qfief f'saqajh biex iġorr fihom u fil-ġabsála ma jiswa għal xejn. Ma nafx kif id-dakar iħalluh jidhol fil-ġarar jew fil-kaxex tal-ġirien, dak li n-nisa ma jistgħux jagħmlu. Meta l-ikel ikun bil-bosta, id dakar iġħaddiha tajjeb għax x'jiekol dejjem ilaqqat, iżda meta tidhol ix-xitwa, jew l-art tinxef u l-ġwies jonqos, min jaħdem biss isib x'jiekol u għalhekk id-dakar kulħadd iżommu barra u x'aktar imut bil-ġuħ.

Għax in-naħal ma jiġborx il-għasel għal wiċċna, imma biex il-ferħ jiekol u jiflaħ jaħdem; ġarra naħal trid madwar wiżna għasel biex tgħaddi x-xitwa u r-rebbiegħa u f'sena hażina trid aktar ukoll.

Għalhekk fejn jinżamm in-naħal l-imġiebaħ jitrawmu iħarsu lejn art tajba u lejn xi masġar li jwarrad sewwa, għax l-għasel mhux ta' kullimkien toġhma, lewn u riħa waħda, silla, saġhtar, plejju, toffieħ, ċirasa, langas trid in-naħal u dak li jrid sid ix-xeħda wkoll. Biex it-torbija tan-naħal tfejjed trid ħsieb u xogħol mhux ftit u qabel tiġbor u s-saffi l-għasel qatt ma taf jekk titħallasx ta' xogħlok. U x'ma jridx ħsieb u xogħol biex taqla' sold fid-dinja?

T. Z.

19/4/35.